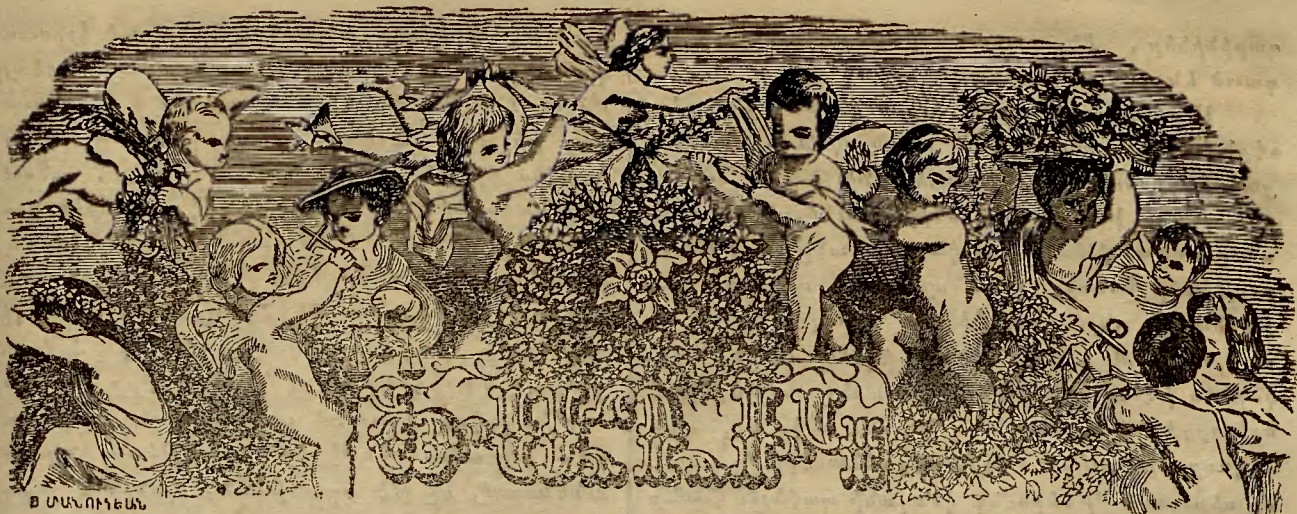

ՀԱՆԴԻՍ ՏԵՍԵՕՐԵԱՅ

ՇՐՋԱՆ ՎԵՅԼՄԱՆԵՅ

Բ. ՏԱՐԻ Գ. ՇՐՋԱՆ.

1862

ԹԻԻՆԻ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20

Ստորագրութիւնները շրջանին սկիզբէն կսկսին .
Վեցամսեայ գինն է Ի ձմիրի համար . կանխիկ 2 Գարդոն .
Ի ձմիրին դուրս . ծախքը առնողին ջրայ 2 "
Հանդիսիս ցերարեքեալ որ եւ . իցէ համակ անօրէնին դիտի
ուրջուի .
Ստորագրութեանց տեղերն են .
Ի ձմիր . Հանդիսիս գրտեանեայց . Կրիկի խոն . Թիւ . 3 .

Պօլիս . Պ . Մանթէսս գլխավորեան . Գաղճըշար խոն . Թիւ . 4
Փարիզ . Պ . Լ . Մուրատեան . Rue du Dragon, 26
Հալեդ . Պ . Յ . Ս . Բիւրքճիւսօփ :
Ալեքսանդրիա . Պ . Կարապէա Յակոբեան .
Գամիթ . Պ . Շաւարշ Բշիկարեան
Նու-Եօրթ . Ամերիկիա . Պ . Խ . Օսկանեան .

ՏՐԻՏՈՒՐ ԼՈՒՐԻՆՈՒԹԵԱՆ

Իժէ մարդկային և թէ՛ դերմարդկային օրէն-
քը կը պահանջէ որ մօտութիւնը պատժուի ու առա-
ջ ինութիւնը վարձատրուի :

Արթնելով այս ճշմարտութեան վրայ կը հար-
ցնենք . որն է այն առաքինութիւնը որ միւս ամէն
առաքինութիւններուն վեհագոյնը ու աղբիւրն է :

Ի՞նչ է այն որ անհրաժեշտ պարտք կը դնէ
մարդուս վրայ օգնել մարդկութեան : Ի՞նչ է այն
որով մարդս պարտաւոր է նաեւ իւր անձը ուրա-
նալ : — Ընդունա՛ւ ՍԵՐՆ Է : ՍԵՐԸ . հանրաբար խօ-
սելով . մարդկային պարտաւորութեանց սկզբնա-
սարրն է . և ինչպէ՛ս կըսէ Ժիւլ Սիմոն , եթէ՛
“ պարտաւորութիւնը գոհացութեանց գիտութիւնն
է ” , ապա ուրեմն իրական և ճշմարիտ է մարդուս
այն սէրը , որու ծնուցիւք ոչ անձնական շահն է և
ոչ ալ որ և է մասնաւոր նկատում մը , այլ լոկ
պարտաւորութիւնը : Հոս մեր նպատակէն դուրս է

մի առ մի համրել և որոշել թէ՛ ո՞րք են մարդուս
արտաքին և ներքին պարտաւորութիւնները :

Ար բաւականանա՛նք այս միայն ըսելով թէ .
որովհետեւ “ պարտաւորութիւնը խրատատու մը չէ ,
այլ աէր մը ” , ամէն մարդու պարտքն է հնազան-
դիլ այն տիրոջ :

Հնազանդելով այս տիրոջ մարդս կը սիրէ
իւր անձը , իւր ընտանիքը , իւր ընկերը , իւր ազ-
գը , իւր հայրենիքը և ընդհանուր մարդկութիւնը :

Ահիգի ընելով առ այժմ այն խնդիրը , որով
հարկ կը լըայ քննել և իմանալ թէ՛ այս ամէնուն
նկատմամբ իրապէս սէր տա՞ծող որչափ մարդիկ
կընան գտնուիլ երկրի մը կամ ընկերական ժողովի
մը մէջ . հաստատելով նաեւ թէ՛ անկարելի է որ
մարդս այս առաքիններուն մէկուն վրայ միայն սէր
ունենայ և հարկաւորապէս չտարկուի սիրել նաեւ
միւսները , առ այժմ կը ջանանք քննել թէ՛ ինչ է
մարդուս առաջին և առ հայրենիքն ունենալու
սէրը , և թէ՛ մեր ազգին մէջ եթէ՛ կոն այսպիսի ա-

ապրիսներ, ինչ յարդ և ինչ ընդունելութիւն դառած են համասեռ ազգայիններէ :

Մարդոս առ ազգն իւր ունեցած ճշմարիտ տէրն է անոր նիւթական, բարոյական և մտական յառաջագիմութեանը նպաստել նիւթապէս ու բարոյապէս : Իսկ առ Հայրենիքն ունեցած տէրն է անոր ազատութեանը, անկախութեանը և զօրաւորութեանը ջանալ : Թէեւ այս երկու պարտաւորութիւնները անբաժնելի կերպով իրարու յարած են ու զրեթէ մի և նոյն հետեւութիւնը ունին, այլ կարծես թէ առանց առջինը կատարելու անկարելի է երկրորդին վրայ մտածել : Գրեթէ մէկը երկնային և միւսը երկրային է : Եթէ հայրենասէրի մը անուանը սերունդէ 'ի սերունդ կենդանի պահելու համար ժողովուրդները իրենց պարտք կը համարին մարմարիտէ արձաններ կանգնել և իբր անկորնչելի աւանդ պատմութեան հսկողութեանը յանձնել այն պիտոյն անունը, ճշմարիտ ազգասէրի մը անունն ալ յաւերժելու (éterniser) համար անոնք ոչ նշանազ պարտաւոր են արձաններ կանգնել և պատմութեան էջերու մէջ նշանակել անոր անունը այն պիտի տառերով զորս ժամանակին մատը չկրնայ քերթել և ջնջել :

Իւր ազգը և մարդկութիւնը չսիրողը չկրնար սիրել նաեւ իւր հայրենիքը, և մենք աւելի կը յարգենք մարդասէր և ազգասէրը, քան թէ հայրենասէրը, վասն զի հայրենիքէ առաջ մարդը ու մարդկութիւնը կը սիրենք :

Եթէ հայրենիքի փրկութիւնը ազգային յառաջագիմութեան և ազգային յառաջագիմութիւնն ալ ճշմարիտ ազգասէրներէ կախում ունի, այսօր Հայ ազգը քանի՜ հոգի ունի իւր բարոյական ազատութեանը հսկող : — Խիստ քիչ :

Սառազիւ սակաւութիւն են ազգութեան ճշմարիտ բարեկամները. ազգասիրութիւնը կենթադրէ շուրջի-ն և շիտակը ըսեմ այնպիսի օրերու մէջ կապրինք, ուր զոհողութեան տրամադիր ազգասէրներ հաղուադիւտ են, չըսեմ անգտանելի : Աստուծոյ զորքը անգամ չգիտեր թէ Արարիչը այսպիսի յատկութիւն մը շնորհած է արդեօք իրեն :

Տեսլական ազգասէր մը երազելը ներքին է, և մեր ազգին մէջ այսպիսի մէկու մը հանգիստելու համար անխարելի է որ Գիտողինսի կանգեղին չըկարօտինք :

Փնտռենք ուրեմն իրականը և՛ եթէ ունինք՝ տեսնենք թէ ինչ է անոր պաշտօնը, թէ այս պաշտօնը կը կատարէ՞ անիկա և՛ եթէ կը կատարէ, ինչ տրիտուր կը շնորհուի իրեն սովորաբար : Այլ-

սուի թէ Վրիստոս խաչը կրնակը առած Երուսաղէմի մէջէն անցնելու առեն արհեստաւոր Հրէայի մը դրան առջեւ կուգէ կանգ առնուլ և հանդստանալ քիչ մը : Հրէան փոխանակ օգնելու և աշխարհին փրկչին հանդստութիւն տալու, անօրէնութեամբ կըսէ. “Վալէ” : Այս խօսքին վրայ կանխուի անիկա և կը դառնապարտուի ինքն ալ մշտնջենաւորապէս քայլելու : Տասն և իննը դարէ 'ի վեր է իրօք կարծես թէ Հրէայ ազգը աշխարհիս չորս կողմը թափառելու վրայ է : Արդ Հրէային պէս Հայն ալ հինգ դարէ 'ի վեր է իբր անիծեալ երկրիս երեսը սփռուած աստանդական կը թափառի, իւր ամէն տեսակ դորձառնութեանց նպատակ ունենալով, ոչ թէ ազգութեան, կրօնքի և լեզուի պահպանութիւնը, այլ իւր անձնական շահերու յաւելումը և անոնց վայելումը : Ինչ եղաւ այս դժբաղդութեան հետեւութիւնը : Կարծենք թէ Լեւհաստան, Ամսթերդամ, Վիեննա և այլն մեզմէ աւելի կը պառասխանեն, նաեւ այն ամէն երկիրներ, ուր Հայերը այլապէս եղան և իրենց հետքը անգամ չմնայ. ինչո՞ւ. վասն զի տղիտութիւնը և մութը կուրցուցած էր անոնց մտքին աչքը, որով միայն հնարին է տեսնել և ճանչնալ ազգային արժանաւորութեան յարգը և պատիւը :

Երկայ ժամանակիս մէջ կզգայ Հայը թէ այսպիսի ողբալի դէպքերու դարձը անհնարին ընելու համար կարօտ է ազգասէրի մը ներկայութեանը հոն ուր անոք և անօգնական Հայերու խումբ մը կայ :

Ինչ պիտի ըլլայ այսպիսի ազգասէրի մը պարտքը. անշուշտ մտքին աչքերը բանալ, մութը հալածել, նպաստել իմացական մշակումի զարգացման և բեղմնաւորութեան, և տարածել իւր խումբին մէջ այն ամէն ճշմարտութիւնները, որք ազգային կենդանութեան աղբիւրը կը համարուին :

Այսպիսի ազգասէրներ ունինք տեղ տեղ, թէեւ սակաւութիւն են : Գիտենք արդէն թէ անոնք ինչ ծառայութիւններ կրնան ընել ազգին : Եթէ մարդկութեան և ազգութեան բարերարներ են այսպիսիները, ապա ուրեմն պատմութիւնը ինչպէս պարտք կը սեպէ իրեն՝ բոլոր բանալ հոն ուր ազգութեան թշնամի մը կայ և զանիկա պատժել, իբր անկողնապահ և արգարասէր անոր պարտքն է նաեւ ովսանա կարգալ հոն ուր մարդկութեան և ազգութեան ճշմարիտ բարեկամ մը կայ և զանիկա վարձատրել :

Սակաւութեամբ, ատելութեամբ և այլ և այլ նկատումներով զգանալ ազգասիրութեան ար-

ժիւսթի, Կիրապոյի անունները, որքէ մէկ խօսքով այն ամէն խիղճերու յիշատակը որք յանուն անեղերական յառաջագիմութեան զոհողութեան յանձնառու ըլլալով իրենց երիտասարդական հասակը խամրեցին՝ գիտութեամբ և արհեստով օժտելով մարդկութիւնը, և ահա անատեն 19րդ դարը կը ըլլայ միջին դար:

Ի՞նչ կը հետեւի ուրեմն մեր այս ամէն ըրածներէն: Արհեստի թէ մարդս վայելելու, այսինքն իբր անասուն ապրելու համար ստեղծուած չէ, այլ ապրելու իբր ամէն էակներու գերադոյնը՝ աշխատելով մարդկային յառաջագիմութեան, զոհուելով մարդկութեան համար, պարտաւորութիւնը կատարելով:

Ի՞նչ կը հետեւի ևս. — կը հետեւի թէ առաքինութեան վարձքը այս աշխարհիս մէջ չէ, այլ հոն ուրիշ կը բղխի Առաքինութեանց Աղբիւրը:

Ի՞նչ կը հետեւի ևս. — կը հետեւի թէ իւր ընկերոջը համար զոհուող մը իւր վարձքը այսօր չառնուր՝ այլ վաղը, թէ այս վարձքը շնորհիւ մէջէն կը վայելէ անիկա:

“Առաքիններ, աղգասէրներ, կուղէք վաղը ըլլալ մեծ, մեծիք այսօրուանէ”:

Մատիւր և Պ. Յ. Ս. Քիւրքճիանօֆֆ:

Հայ ազգը իւր կործանմանը աշխատողներ ունենալու դժբաղդութեան հետ իւր բարութեանը ջանադիր աղգասէրներ ունենալու բարեբաղդութիւնն ալ վայելած է միշտ:

Արդէն ներկայ թուոյս մէջ հրատարակուած յօդուածի մը մէջ ըսինք. Աղէկին քովը եթէ գէշը կայ, կայ նաև միշտ աղէկը գէշին քովը: Ինչպէս ամէն տեղ, նաև Բերիայի մէջ ունինք հասարակաց բարութեանը ջանադիր մը որ է աղգասէր Պարոն Յ. Ս. Քիւրքճիանօֆֆ: Այս յարգի անձը պարտք սեպած է իրեն իւր քաղաքակցաց յառաջագիմութեանը աշխատել՝ իւր կարողութեանը համեմատ: Հետադիմութեան և յառաջագիմութեան կոխը բնական է. գանդատելու տեղի չունինք: Բայց երբ այս կոխը իւր բնական սահմանէն կենէ, անատեն յետադիմութեան կողմէն քսութիւնը և բանասրկութիւնը կսկսի շարժիլ. տղէտ աղգատեցութիւնը կը խլրտի չդիտեմ ինչ բարութեանը և աղգասիրութեան թեւերը չը լատելու կը ջանայ:

Հալէպի մէջ ալ այս կոխը դրեթէ անպակաս եղած է. պատճառը հոն աղգասիրութեան և տղիտութեան ներկայութիւնն է: Պ. Քիւրքճիանօֆֆին աղգասիրական ջանքերը և եռանդը անհաճոյ կը թուին տեղւոյն Առաջնորդին և իւր քանի մը արբանեակներուն: Ասոնցմէ անտեղի ամբաստանութիւններ և զրպարտութիւններ կը թափթփին Պօլսոյ ազգային Խառն Ժողովին մէջ, և մինչդեռ Պարոն Քիւրքճիանօֆֆ յանդիմանական նամակներ կընդունի վարչութիւնէ՝ ի փոխարէն իւր աղգասիրութեան, անդիէն Մատիւր ալ Պօլսոյ քանակ Բերիայի պարոնի մը չգիտեմ ինչ տեսակ տրամախոհութեամբ գրչի առնուած նամակը հրատարակած ատեն՝ իբր յառաջաբան քանի մը տող խորհրդածութիւն ալ ինքը կը բարեհաճի ընել իւր կողմէ, և ով գիտէ ինչ նպատակաւ, կըսէ. “Բերիացիք դժգոհ են Պ. Քիւրքճիանօֆֆէն և չեն ընդունիր անոր աղգասիրական աշխատութիւնները”:

Մեր յարգի պաշտօնակիցը որ և է մէկու մը աղգասիրութիւնը ջլատելու ծառայող այս վճատեցուցիչ խօսքերը գրելով չբաւականանար և քիչ մը վարը կըսէ. “Վասն զի անխորհուրդ գրիչներ այս անձը գովեցին” և այլն և այլն:

Մատիւր իւր վերի խօսքերովը Պ. Քիւրքճիանօֆֆը կը հրաւիրէ դադրել իւր ազգը սիրելէ և վարի խօսքերովն ալ Հայ Թերթերուն լուծիւն կը հրամայէ՝ պատուիրելով որ առաքինութիւնը չի վարձատրեն:

Մատիւր խոհեմ գրչէն յուսալի չէր այս:

Պ. Քիւրքճիանօֆֆի աղգասիրական աշխատութիւնները գովող անխորհուրդ գրիչներն էին Մշակման, Արհեստի, Եղբայր, Փարիզ, Գալուստի Հայաստանի և Օսմանի:

Այս Թերթերուն անխորհրդաբար վարուած ըլլալին կամ չըլլալին և Մատիւր ալ սխալելով յանրաւի թէ զանոնք և թէ յիշեալ յարգի անձը նախատած ըլլալը կամ չըլլալը որոշելու համար հարկ կը ըլլայ գիտնալ այս հարցմանց պատասխանը:

— Պ. Քիւրքճիանօֆֆը կը սիրէ իւր ազգը, և իւր այս աղգասիրութիւնը իրօք ամբողջ ժողովուրդին մէջ ատելութեան և երկպառակութեան տեղի կուտայ թէ քանի մը աղգագաւ պարոններու զրպարտութիւնն է այն:

— Վերոյիշեալ թերթերուն հետ Պօլսոյ ազգային խառն ժողովը և Տեղապահ սրբազանը կը վկայէ թէ այս անձը կը սիրէ իւր ազգը : Տեղապահ սրբազանին կողմէ Բերիայի Առաջնորդին դրուած նամակէն յայտնապէս կը հասկցուի թէ նոյն քաղաքին ազգայնոց մէջ ոչ միայն իւրօրութիւն և երկպառակութիւն ձգող անձ մը չէր Պ. Բիւրքճիանօֆը, այլ ազգային գործերու միջամուխ ըլլալու կարեւորութիւն ունեցող մը և թէ իւր ոսոխներն են իւր վրայ հնարուած ամբաստանութեանց և զրպարտութեանց հեղինակները : Այնքան ճիշդ է մեր ըսածը, — և քիչ մը վարդապետի հաստատումք ըսածնիս, — ապա ուրեմն անխորհուրդ գրիչները ազգասիրութիւնը ճանչնալու և վարձատրելու յանցանքէն 'ի զատ ուրիշ անխոհմտութիւն մը ըրած չեն ըլլար :

Հետի է մեզմէ կարծել թէ Մարտի ազգասիրութիւնը վարձատրելու մասին ազատ մ'է . հետի է մեզմէ կարծել նաև թէ անիկա հակաիրութիւն մ'ունենայ յիշեալ անձին դէմ : Ոչ, մեր համոզումը այն է թէ սխալեցաւ անիկա, գուցէ անոր թշնամիներէն ներշնչուելով : Այսպիսի սխալ մը չկրնար մեր զարմանքը գրաւել երբ կը մտածենք թէ նոյն իսկ խառն ժողովը և Տեղապահ սրբազանը Պ. Բիւրքճիանօֆի թշնամիներէն վայրկեան մը խարուելով անոր ազգասիրութիւնը ազգասիրութիւն կարծեցին և հրաւիրեցին զինքը որ ետ կենայ ազգային գործերու միջամուխ ըլլալէ, հըրաւէր մը որ հաղորդուեցաւ նաև տեղական կառավարութեան :

Պօլսոյ ազգային արդի վարչութիւնը իմացաւ ետքէն թէ սխալած է ինքը Պ. Բիւրքճիանօֆի նկատմամբ և հաճեցաւ Տեղապահ սրբազանին կողմէն Հալէպի առաջնորդին նամակ մը գրել տալու : Խառն ժողովին այս ընթացքը գովելի է արդարեւ : Տարակոյս չունինք թէ նաև մեր յարգի պաշտօնակիցը կը համոզուի թէ իւր սխալած ըլլալուն և թէ մեր ըսածներուն ճշգրտութեանը, երբ պիտի կարգայ Տեղապահ սրբազանին Հալէպի առաջնորդին գրած այն նամակը, զոր հոս կը դնենք և որն որ կը լսենք թէ արժանաւոր ընդունելութիւն գտած չէ եղեր յիշեալ առաջնորդէն :

Գերապատիւ Սրբազան եղբայր :

Անցեալ ամսոյն 24 թուով նամակ մը ուղղեցինք առ ձերդ Սիրելութիւն ըստ որոշման

Խառն ժողովոյ, յայտնելով թէ Պ. Յ. Բիւրքճիանօֆի դէմ եղած ամբաստանութիւնները անհիմն կերպով և թէ յիշեալ անձը կրկին և կրկին բողոքներ ուղղելով Ազգային վարչութեան, իւր պատիւը խնդրած է, և թէ ձեր Սիրելութիւնն ալ ոսոխացը թեւադրութեանը հակամիտ գտնուած ըլլալովնիդ հարկ էր որ Պ. Բիւրքճիանօֆը կանչէք և անոր սիրտը շահելով նորէն յորդորէ՞ որ Ազգին յառաջադիմութեանը աջակից գտնուի :

Այս անգամ Բերիոյ ժողովուրդէն բաղմունիք մահճաբարութեամբ խնդրադիր մը ընդունեցանք, որով Պ. Բիւրքճիանօֆի ալ Գաւաթ-Բիւրը կը ջառագովէ և անոր ամբաստանողները դստովելով կը խնդրեն որ նորէն յիշեալ անձը ալ Գաւաթ Գործոց Միջամուխ ըլլալու հրաման տրուի : Խառն ժողովը արդէն Պ. Բիւրքճիանօֆի նըկատմամբ եղած ամբաստանութեանց վրայ ունեցած կասկածը այս անգամ Բոլորովն Լաւաթ-Գաւաթ Գաւաթ-Բիւրը որ ծանուցանեմք ձեր Սրբազանութեանը անմիջապէս հաշտուիլ յիշեալ անձին հետ և յորդորել լաւի որ վերստին ալ Գաւաթ Գործոց յետնամուխ ըլլայ և իւր ազգասիրութեամբը ժողովուրդեան ուսումնական յառաջադիմութեանը օգնական և նըկատմամատուց գտնուի :

Յիշեալ Պ. Բիւրքճիանօֆը արդէն ծանօթ է ազգայնոց իւր գրական տաղանդին համար և կերեւի որ շատ փափաք ունի ազգին զարգացմանը, ուստի Ձեր Սրբազանութեան Խոհականութիւնը կը պահանջէ որ նոյն անձին ալ Գաւաթ-Գաւաթ Գաւաթ Գործոց Գործաձեւ Գաւաթ-Գաւաթ ջանադիր ըլլաք :

Յուսալով որ հանդարտութիւնը և խաղաղութիւնը լիովին հաստատուելու հոգ և խնամք կը տանիք, մնամք ձեր բարօրութեան 'ի սրտէ ցանկացող

Տեղապահ Սրբազան Եպիսկոպոս
'Անիոթիքի' :

Ի Պատրիարքարանի Հայոց 3 Հոկտ. 1862.

Այս նամակը, մանաւանդ ստորագծեալ տողերը ճարտասան վկայ մ'են մեր ըսածներուն և կը հաստատեն թէ,

Ս. Պ. Բիւրքճիանօֆ կը սիրէ իւր ազգը, անոր յառաջադիմութեանը փափաքող է և պէտք է որ իւր նպատակին հասնելու աշխատի :

Բ. Ժողովուրդը դժգոհ չէ, այլ գոհ է անոր ազգասիրական աշխատութենէ և կը խնդրէ որ ազգային գործոց միջամուխ ըլլալու հրաման տրուի անոր :

Գ. Պ. Բիւրքճիանօֆի վրայ եղած ամ

բաստանութիւնները անհիմն են և իւր ոսոխներուն հնարքը :

Պ. թէ տեղւոյն առաջնորդը իւր քանի մ'արբանեակներովը միայն թշնամի է և ոսոխ այն ազդասէր անձին, և ոչ թէ բոլոր ժողովուրդը :

ՄԱՐԿԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ :

Մարդու մարմինը երբ հաստատուն կազմունի, անոր ֆիզիկական կրթութեան համար բնութիւնը դրեթէ մէկ սկզբունք կը ցուցունէ և պէտք է ձգել որ բնութիւնը դործէ, ազատօրէն զարգանայ ու զօրանայ, և կանխաւ ամէն բանի սովորի :

Բնութիւնը ապահով է իր դործողութեանց մէջ, աւելի նախաես է իր ընթացքին մէջ քան թէ այն ամէն հոգատարութիւնները որոնցմով կուղենք բռնաբարել զայն՝ լաւագոյն ուղղութիւն մը տալու համար անոր :

Ի փառս մեր դարուն խոստովանինք սակայն թէ ալ վերջապէս կսկսինք բանալ մեր աչքերը և տեսնել թէ ինչ անպատեհութիւններ կը ծագին այն պատաններէն, խանձարուրներէն, որոնցմէ ազատելու համար տղայոց քաշած նեղութիւնները անոնց մարմնոյ կազմը՝ աւելի դիւրաւ կրնայ խանգարել քանթէ այն անյարմար տեղերը, ուր կրնան մնալ անոնք եթէ արձակուած ըլլան : Պ. Պիլֆֆօն կը դատաւարտէ նաև այն ամէն ցաւառիթ հաղուստները, որք հասակը կազմելու ունայն պատուակով շնչառութիւնը կը նեղեն, երակներուն մէջ արեան շրջարեւութիւնը կ'արգելուն, և փոխանակ մեծ օգուտ մ'ընելու աւելի անհանգստութիւն և տձեւութիւն կը պատճառեն մանկանց :

Ըսոնք՝ կոճղը կապուած ու զօրութիւնը դադրած նորաբոյս թուփի մը պէս կը նուազին և աւելաւ ինչ օգուտ կը քաղեն . ջիղերնին չեն աստանար երբէք այն դիւրաշարժութիւնը, այն զօրութիւնը և հաստատութիւնը, որոնցմով այնչափ բարեբաղդութեամբ նշանակելի կըլլան այնպիսիները, որոնց կազմուածքը արուեստով խանգարուած չէ : Այս անգութ հնարքները մանկանց համար եթէ շատ անգամ ուրիշ բանի չեն ծառայեր, բայց միայն արդիւլելու անոնց, որ բնութեան սարդեւ չվայելն ու չ'աճին, ինչո՞ւ ուրեմն չարչրենք զանոնք : Ծնողքներ, ուրիշներու չնայելով եթէ խոհեմաբար ձեր զաւակուրդը հազուեցնելու ըլլաք լայն, հեշտական և հանգստաւետ զգեստներով, ուրախութեամբ պիտի տեսնէք անոնց մեծնալը ու զարգա-

նալը . մեր այս ըսածը շատ անգամ փորձած ենք . մանաւանդ կուզէք որ տղան ապագային մէջ քաշառղջ ու ուժեղ, ինչպէս նաև բարի վարուց ու սովորութիւններու տէր ըլլայ, նայեցէ՛ք որ չափեաւելի փափկութեամբ, ներողամտութեամբ և մեղմութեամբ չըմեծցնէք զանիկա, ճշմարտիւ գործազուծ ու քաջախիտ ծնողքներ, ձեր զաւակներուն ըրէք ինչ որ ձեզ կը հրամայէ ընել ճշմարիտ սէրը և ոչ թէ կոյր տկարութեամբ մը անոնց փնտսել, ինչպէս կընեն շատ մայրեր թեթեւամտութեամբ, և չափազանց խոստութենէ զգուշանալով հետեւեցէ՛ք Մօնթէյնի ըսածին . “ Զօրաւոր կազմուածք մը տուէք ձեր զակին . հազուելու և քնանալու, խըմելու և ուտելու մասին որ և իցէ մեղկութիւն և փափկութիւն մի բանեցնէք . ամէն բանի պէտք է սովորած ըլլան անոնք :

Չափազանց ներողամտ մայր մը եթէ ուրիշ կերպով կը մեծցնէ իր զաւակը, այս անոր աղէկութիւնը ուղեւ չէ, այլ իր ինքնային հաճութիւնը փնտել է : Այն դուղնաքեայ քաղցրութիւնները, որոնցմով կը խնամէ զանիկա՝ իր մանկութեան հասակին մէջ, մանկան կենաց բոլոր ընթացքին մէջ հազար ու մէկ վիշտեր ու թշուառութիւններ կը պատրաստեն . ներկային մէջ իր մայրական գորովը ապագային համար ճշմարիտ անդթութիւն մ'է, որովհետեւ տղան այն փնտաւար խնամքներով կարգէ դուրս նիհար, փափուկ և զլայուն, և հետեւաբար ուշիւատութեան և հիւանդութեանց դիմանալու անկարող կըլլայ : Կսեմ մայրը անոր գլուխը եկած պղտի դէպքերու մէջ տղայական խանդաղառութեամբ մը անոր բնական զգայունութիւնը ու նիհարութիւնը կ'աւելցնէ, կը մոռնայ որ անիկա մարդ մը պիտի ըլլայ : Մեղկ կրթութիւն մ'է այս, որով տղան բաւականէն աւելի փափկութիւններու և խնամքներու սովորելով թուլամորթ մէկը կըլլայ, և անըզդայ, անփոյթ և թեթեամիտ մնալով ապագային մէջ արհամարհելի և անօգուտ էակ մը կը ձևանայ : () զին փոփոխումները կենդանի էակներու կործանման առաջին պատճառը ըլլալով, պէտք է սպառազինել մարդը այս անխուսելի թշնամիներուն դէմ : Վայրիները որք դրեթէ մերկանգամ կապրին, քաջառողջ վիճակի մէջ են միշտ : Հասարակային համեստութիւնը անշուշտ մեղկ կը հրամայէ հազուելու, բայց եթէ պէտք է ծածկուիլ, դոնէ հարկ չէ բռնատրիւ երբէք : Վախաւով որ մահուկը ցուրտէն չը պաղի, զայն աղէկ մը կը հազուեցնէք : Ընք դիտեր որ աղաքը անընդհատ շարժումի մէջ ըլլալով և արիւննին տաք ըլլալով միայն իրենց մարմնոյն ծայրերը կը պաղին :

Այդ խնամքներէն, որոնց հետեւութիւնը չէք տեսներ, ուրիշ օգուտ մը չծագիր մանկան, եթէ ոչ կտկրել զանիկա, որուն բնութիւնը սովորութեամբ կրնար զօրաւոր և ոչ այնչափ զգայուն ըլլալ: Աիթ փիլիսոփան որն որ սառերուն մէջէն կը քաշէր կ'անցնէր, իբ վրայ զարմացողներուն կը պատասխանէր. «Ռէմքս ինչ որ է, նոյնն է ամբողջ մարմինս»: Պատերազմի դաշտի մը մէջ, ուր ներկայ էր Հէրէսով երևելի յոյն պատմիչը, Պարսիկներու զանկերը, որք գիւրութեամբ կը ճեղքուէին, և Արիստարքոսը զանկերը, որք աւելի կարծր էին քան թէ այն քարերը, որոնցմով խառնուած էին անոնք, առաջիններուն մեղկութիւնը և վերջիններուն ուժեղ կազմը կը ցուցունէր, զորն ր մարդս կրնայ ունենալ կերակուրներու մասին ժուկակալութիւն և զօրացուցիչ վարժութիւններ ընելով:

Մարմնավարժութեամբ զօրացուցէք ուրեմն ձեր զաւկին կազմուածքը. թող իր մարմինը աղատօքէն վարժուի, և ասոր համար թողէք որ շարժի անիկա: Ամէն մարդ գիտէ որ աղաքը հաճութիւն կը գան միշտ շարժումի մէջ ըլլալով. եթէ հանգարտ չկենալու ըլլան, որչափ և սպառնալիքներ ընէք, ունայն աշխատութիւն է, զուր տեղը կը յիշեցնէք անոնց թէ այս ինչ ատեն վաղելովն վերադարձան կամ մէկ տեղերնին ցաւեցաւ. անոնք չեն կրնար հանգարտ կենալ իրենց տեղը. եթէ ստիպելու ըլլաք որ հանդիստ կենան, ձեր այս ստիպումը ուրիշ որ և իցէ վիշտէ աւելի կը վշտացնէ զանոնք. նստած կենալու կամ առանց տեղերնէն շարժելու մէկ տեղ մնալու ստիպել՝ խիստ ազգու պատիժ մ'է իրենց ըրած ամէն յանցանքներուն համար:

Մնացեալը յաջորդ խոսքով:

Ե Տ Ո Ւ Ս Ր

Երրորդ-Քաղաքի (1):

Բոլորովին վշտահար՝ նաև մտածելու կարողութիւնս կը կորուսէի, յայտնադէս կը տեսնէի որ ալ անկարելի էր ինձ Տիկին Տը 'Արվէրի քով մնալ. կղզայի թէ իւր պատուոյն համար կուգէի վրէժ առնուլ, մանաւանդ 1. դուքսէն, որուն

համար մօրեղբայրս ըսած էր թէ այն զրպարտութիւնները հնարողներուն մէկն է: Բայց անյուսուածիւնը ամէն զգացումէ աւելի կը տիրէր վրաս, կարծես թէ յուսահատական և վշտառիթ մտմբառութեամբ ծովի մը մէջ ինկած ու ընկղմած էի. տեղ մը միթիթարութիւն և հանգստութիւն մը չէի նըշմարեր, չէի կրնար նաև ըսել ինքզինքիս թէ օգուտ մը պիտի հետեւէր այն զոհողութենէս, զոր ըրած պիտի ըլլայի մեկնելովս, վասն զի այս զոհողութիւնը շատ ուշ ըրած պիտի ըլլայի, առաքինական որոշում մը չպիտի ըլլար ըրածս, իբր եղեռնագործ մը փախած պիտի ըլլայի Տիկին Տը 'Արվէրի քովէն, և որ և է կերպով անկարելի էր ներուիլ ըրած գէշութիւնս. աններելի էր արգարեալս զէշութիւնը:

Բոլոր արիւնս ալ թափէի, դարձեալ չպիտի կրնայի լուալ և մաքրել այն բիծը զոր անօրէնութիւնը դրած էր անոր պատուոյն վրայ: Անիկա, երկնային հրեշտակներու պէս անարատ այն հրեշտակը ինչպէս կարելի էր որ համբերէր երբ տեսնէր թէ իր անունը կը նկերանայ այն ինքնամոռ ու անպատիւ կիներու անուանց հետ, զորս ինք իրաւամբ կարհամարհէր, եւ ես էի, միայն ես էի այս ամէն նախատինքը անոր գլխուն վրայ գիղղող: Այնչափ և յուսահատութիւնը այս վայրկենիս այն աստիճան սաստկութեամբ կը տիրապետէր վրաս որ միայն վրէժխնդրութեան տեսիլը կրնար արգելուլ զիս աշխարհէս անձնամահ ելնելու: Տիկին Տը 'Արվէրի հետ խօսելէ յառաջ 1. դուքսին տունը երթամ թէ ոչ՝ ըսելով իւրովի՝ երբ կը վարանէի, ահա մէյ մ'ալ լսեցի որ անոր բնակարանին զանգակը սաստկապէս զարկաւ: Այնչափ շարժումէ մը մղուելով դէպ 'ի այն կողմը դացի. ծառայէ մը իմացայ թէ Տիկին Տը 'Արվէր հիւանդացիներ ու ինքզինքը կորուսեր է: Բոլորովին ահաբեկ դէպ 'ի իւր բնակարանը սըլլացայ, երկու կամ երեք ընդարձակ սենեակներէ անցայ՝ առանց գիտնալու թէ ինչ կընեմ՝ և ինքզինքս այն սենեկին դրան առջև գտայ ուր տալուին օր մ'առաջ երջանկութեան հաւատալու համարձակեի էի: Տիկին Տը 'Արվէր գեղնած ու անշարժ բազմարանին վրայ պառկած և ինձ անծանօթ նորատի կնոջ մը թեւերուն վրայ կը թընած էր: Դամանակ չունեցայ նայելու օրպէս զի ճանչնայի թէ ով է անիկա: Մարեշալ Տ'Օլօն, եկաւ զիս գիմաւորեց և, «Ինչ բան ունիս հոս, զո՞րքս ելիր, ըսաւ ինձ բարկալի դէմքով մը: — Ո՛չ, ըսի, եթէ մեռնի անիկա, կը մեռնիմ նաև ես»: Իսկոյն բազմարանին քով վաղեցի ու

(1) Տե՛ս թիւ 50.

ինկայ : Մարեշալը զիս վերցուց և ըսաւ . “ Հոս չես կրնար մնալ, սենեակիդ գնա, ետքը ըսելիք ունիմ քեզի ”. Ընոր ցուրտ խօսքերը ու խտուածիւնը սիրտս անշուշտ կարեւորէր սիրտի խոցէին, եթէ կարենայի մահուան դուռը առաւարդ Տիկին Տը Նըվէրէ ’ի զատ ուրիշ բանի վրայ մը տածել : Բայց հազիւ հազ ըսելի էին ինձ մարեշալին խօսքերը . կը կարծէի թէ կեանքս ընդմիջուած էր և թէ Տիկին Տը Նըվէրի կեանքէն կախում ունէր այն : Նորատի կինը դէպ ’ի իս դարձաւ, որուն աչերուն մէջ արտասուք նշմարեցի : “ Նաթալին, ըսաւ, անիկա երբ ինքզինքին դայ, ձեզի հետ կրնայ տեսնուիլ, բայց հիմա ձեր տեսքը կրնայ փաստօրէն ըլլալ ”. — Կը կարծէք, ըսի, ապա ուրեմն հիմա կենեմ գուրու ”: Սենեակին քովի սրահը դայի, վասն զի անկէ հեռի չէի կրնար երթալ և հոն ծնկան վըրայ եկայ : Ո՛վ Աստուած իմ, աղաղակեցի, փրկէ՛ զանիկա, փրկէ՛ : Միայն այս բառերը կրնայի արտաբերել . “ Ազատէ՛ զանիկա ”: Շատ չանցաւ ընցի թէ ինքզինքին կու գար Տիկին Տը Նըվէր, իւր բոլորաբը կը խօսէին ու կը շարժէին : Այս վայրկենիս ծերունի սպասուոր մը դուրս ելաւ, որն որ Տիկին Տը Նըվէրի սենեկապանն էր անոր մանկութենէն ’ի վեր և զիս հոն տեսնելով քովս եկաւ . “ Պէտք է սենեակինդ վերադառնաք, Պարոն Ետուար, ըսաւ անիկա . ո՛վ Աստուած, ինչպէս դեղնած էք, խեղճ երիտասարդ, կը տեսնեմ որ ինքզինքնիդ կը կորուսէք : Կրթընեցէք ինձ ու երթանք ձեր սենեակը ”: Իւր խըրատին հետեւելու վրայ էի երբ մարեշալը աղջիկին սենեակէն դուրս ելաւ . “ Գեո հոն ես, ըսաւ բարկութեամբ մը, ետէս եկուր, պարոն, խօսելիք ունիմ քեզի ”: “ Զկրնար ինքնիքն քայլել, ըսաւ ծերունին . — Այո, կրնամ, ըսի՝ ընդմիջելով իւր խօսքը ու մարեշալին ետէն գացի՝ ջանալով ոյժերս վրաս ժողովելու՝ համբերել կարենալու համար այն տեսարանին, զոր կանխաւ կը նշմարէի :

“ Իրարու բացատրութիւն տալու և առնելու հարկ չկայ, ըսաւ ինձ մարեշալ Տ’Օլթը, աղջիկս ամէն բան խոստովանեցաւ ինձ : Իւր բարեկամուհին իզմէ առաջ իմանալով այն զրպարտութիւնները, որք կը տարածուէին իւր վնասօք, հոգնապէս եկաւ փրկելու համար զանիկա այն

վիճէն, ուր պատրաստ էր անիկա դրոշմելու : Կարծեմ քաջապէս դիտեա թէ ինչ է յանցանքդ, որով իւր համարումը աւերեցիր : Բու ընթացքդ ևս առաւել յանցաւոր է՝ այն պատճառաւ որ կարողութենէդ վեր է մաքրել իւր պատիւը զոր արատեցիր : Կը բաղձամ որ անյատար լինիս : Ամենեւն չեմ ուզեր երեսի վրայ թողուլ հինգօրեայ բարեկամի մը զատկը, թէև ոչ այնչափ արժանի սեպուի իմ պաշտպանութեանս : Հիւսիսային տէրութեան մը քով դեսպանատունի դիւանադպրութեան պաշտօն մը ձեռք սլտի բերեմ քեզի համար . խոստմանս կրնաս վստահիլ : Այսպաղ Լիոն երթալու համար ճամբայ ելիր . հոն սպասէ պաշտօնիդ հրամանին : — Բանի մը հարկաւորութիւն չունիմ, Պարոն, ըսի անոր . ներեցէ՛ք ինձ մերժել ձեր պաշտպանութիւնը . վաղը զիս հոս չսլտի դտնէք : — Ո՛ր սլտի երթաս, հարցուց ինձ : — Ես ալ չեմ գիտեր, ըսի : — Ի՞նչ նպատակներ ունիս, հարցուց ինձ վերստին : — Ամենին նպատակ մը չունիմ, պատահանեցի : — Բայց ինչ պիտի ըլլայ վերջդ : — Ի՞նչ կուզէ թող ըլլայ : — Ետուար, մի կարծեր թէ մարդուս ամբողջ կեանքը սէրն : — Անկէ ’ի զատ ուրիշ կեանք մը փափաքել չէ ինձ, ըսի . — Ապագադ մի կորուսեր, — Ա՛լ ապագայ չունիմ ես : — Կը ցախմ թշուառութեանդ վրայ, ինչ կրնամ ընել ուրեմն քեզի համար : — Ոչինչ : — Ետուար, սիրտս կը յօշէս, խոստութեամբ լի էր այն, բայց քեզի հետ չկրնար երկար առննանողութիւն մնալ : Ամենեւն շմոցայ այն խոստումները, զորս ըրի քեզի համար հօրդ, երբ անիկա իւր վերջին շունչը կաւանդէր, ձեռքէս եկածը չսլտի խնայեմ քու երջանկութեան համար . բայց ինչպէս դու ալ կզգաս, աղջիկիս հետ չես կրնար կարգուիլ :

Շարունակել :

ԱՐԵՎԻԿԱՅԻՆ ՏԵՐԵՆ
Գ. ՉԻՒԼԻՆԿԻՐԵՆԵ

ԶՄԻՒՌՆԻՆԻ

Ի ՏԵՐԱՐԱՆԻ ՏԵՐԱՐԱՆԻ

ՏԵՐԱՐԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆԱՐԱՆԻ ՉԻՒԼԻՆԿԻՐԵՆԵ